

spadajo bogati grobovi kraljev oziroma članov kraljeve družine (Varna II - grob 3; Varna I - grob 43), plemenskih poglavarjev (Durankulak - grob 211), pa tudi svečenic (Durankulak - grob 626). V teh grobovih je številen bakren in zlat nakit, nahajajo se tudi idoli, ceptri, kot simboli moči itd.

Za vojake "bojevnike", drugo družbeno skupino, so značilni grobovi z manj kovinskega nakita toda s številnimi posodami in bojno sekuro, ki je lahko bakrena ali pa iz jelenovega roga.

Tretjo, družbeno še nižjo skupino predstavljajo grobovi navadnih pripadnikov skupnosti. Gre za pokope moških, žena in otrok. V takšnih grobovih se običajno pojavlja samo po nekaj nakitnih predmetov bodisi par bakrenih jagod ali uhanov, nakit iz spondilus školjke in dve do tri keramične posode.

Četrto najnižjo skupino pa predstavljajo pokopi tujcev (ujetnikov, sužnjev). Njih grobovi so prazni, brez nakita in umeščeni brez ustaljenega reda. Glede na družbeni položaj, ki ga je mogoče razbrati iz bogastva pridakov v grobovih je zanimiva tudi ugotovitev, da je bila v bakreni dobi Bolgarije izrazito patriarhalna družba.

Skratka, če zaključimo lahko rečemo, da nam 6. zvezek ponuja nakitno bogastvo Bolgarije za družbeno-ekonomsko zgodovino Evrope izredno pomembnega 5. tisočletja pr. n. št.

Anton VELUŠČEK

Mária Novotná: *Die Fibeln in der Slowakei*. Prähistorische Bronzefunde 14/11. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2001. ISBN 3-515-07539-9. 109 strani, 31 tabel.

V delu so predstavljene 303 fibule bronaste in starejše železne dobe, najdene ali hranjene na Slovaškem. Gradivo je bilo zbrano konec osemdesetih, v obdelavi pa (izjemoma) upoštevana literatura do leta 1995.

V uvodu avtorica prikaže pojav in razvoj fibul na Slovaškem, ter s tem povezano kulturno in kronološko sliko Slovaške v času med zgodnjo kulturo žarnih grobišč (Bd D) in mlajšo halštatsko kulturo (Ha D). Prve fibule se pojavijo na prehodu iz zgodnje v starejšo KŽG. To so fibule v obliki violinskega loka, fibule z žičnatim lokom tipa Čaka, dvodelne fibule z listastim lokom tipa Drslavice in Bohdalice ter očalaste fibule brez osmice iz žice rombičnega prereza. V starejši in sredni KŽG jim sledijo enodelne fibule z listastim lokom tipa Röschitz ter pozamenterijske fibule. Slednje so posebej številne v depojih mlajše KŽG, za katero so značilne še dvodelne fibule z listastim lokom tipa Křenůvky-Domaniža ter enodelne očalarke z osmico. V pozni KŽG se število fibul zmanjša, tipične za ta čas pa so fibule tipa Velem, iz katerih se razvijejo sedlaste fibule tipa Bükkzentlászló, ter harfaste fibule.

Za starejši halštatsko dobo je značilna velika pestrost oblik, predvsem ločnih in čolničastih fibul, ki pa so praviloma zastopane z redkimi primerki, včasih le na enem najdišču. Zaradi tega jih avtorica smatra za importe iz Italije, vzhodnoalpskega področja ali Balkana. Izjema so šmarješke fibule in čolničaste fibule s prečnimi mrežastimi pasovi, ki so bile v velikem številu najdene na gradišču Molpir. Najmlajše v delu še upoštevane so pavkaste, certoške in fibule tipa Castellin di Fisterre.

Tako v času KŽG kot v starejši železni dobi je Slovaška mejno področje vplivov z vzhoda in zahoda / kultur (jugo)vzhodno in zahodno od nje. To se je jasno odražalo na modi fibul, tako na prevzemanju določenih tipov, kot na številčnosti, uporabi in deponiranju fibul v posameznih regijah in obdobjih. V času KŽG so fibule najpogostejše v Lužiškem kulturnem krogu (19 grobnih, 23 depojskih, 5 naselbinskih), sledita jugovzhodno (4 grobne, 26 depojskih, 1 naselbinska) in srednjedonavsko (16 grobnih, 2 depojskih, 5 naselbinskih) področje žarnih grobišč. Zelo redke pa so fibule na vzhodu Slovaške (dve depojski najdbi in neznana najdišča). Podobno

je stanje v železni dobi. Fibule se v večjem številu pojavljajo na jugozahodu Slovaške, medtem ko jih je na vzhodu in severu precej manj. Veliko večino starejšehalštatskodobnih fibul predstavljajo fibule z gradišča Molpir (75 primerkov!). Istočasne so še tri naselbinske, šest grobnih in 14 fibul iz dveh depojev. V poznohalštatski čas je datiranih šest grobnih, dve naselbinski in ena fibula iz depoja.

Gradivo je predstavljeno na ustaljen način, s podatki o najdišču in kontekstu, z opisom predmeta ter podatki o hrambi in objavi. Poglavlje o fibulah določenega tipa uvaja opis njegovih značilnosti, ter zaključuje komentar, ki je posvečen predvsem časovni umestitvi, nekoliko manj pa geografski razširjenosti in, predvsem pri starejših tipih, namembnosti. Poimenovanja tipov so večinoma ustaljena, oziroma prevzeta od starejših avtorjev, opozoriti pa velja na dvozankaste ločne fibule (*Zweischleifige Bogenfibeln*), pri katerih dvojnost pomeni dva zavoja žice v peresovini - zanki in ne dveh zank, kot je to običajno. Se pa zdijo žarnogrobiščni tipi fibul (žičnatolocene, listastolocene, pozamenterijske, sedlaste fibule) precizneje razčlenjeni kot halštatskodobni, kjer so različne vrste ločnih, čolničastih in certoških fibul združene pod splošnimi oznakami. Avtorica je, po drugi strani, poskušala razdeliti edina železnodobna tipa z večjim številom fibul: šmarješke fibule na osnovi eno- oz. dvodelnosti (s čimer je mišljeno pritrdjevanje igle na lok fibule), čolničaste fibule s prečnimi mrežastimi pasovi pa s pomočjo prisotnosti ali odsotnosti zaključnega gumba na nogi. Uporabnost teh meril se zdi zaradi fragmetiranosti gradiva nekoliko dvomljiva: od štirinajstih fibul z mrežastimi pasovi se jih da na ta način določiti le tri, od 23 šmarjeških pa slaba polovica. Da je dvodelnost smiselno uporabljati kot odločilen kriterij le zelo premišljeno je še bolj vidno pri "dvodelnih očalastih fibulah", kjer so skupaj obravnavane tri očitno raznovrstne fibule.

Med železnodobnimi fibulami jih je kar nekaj, ki očitno izvirajo iz trgovine s starinami. Čeprav avtorica v tekstu na to opozarja, je njihovo obravnavanje med dejansko na Slovaškem najdenim gradivom moteče in bi bilo verjetno bolje, če bi bile objavljene v ločenem poglavju.

Velika večina fibul in fragmentov je tudi ilustriranih, nekatere z novo, druge s prevzeto risbo v merilu 1:2. Dodana je tudi karta najdišč, ter pet kart z razprostranjenostjo posameznih tipov in oblik fibul, vendar samo na Slovaškem. Tudi te pa so uporabne le za nekatere natančnejše določene (starejše) tipe, med tem ko se zdi kartiranje vseh ločnih ali čolničastih fibul z istim znakom samo sebi namen. Veliko bolj zaželena bi bila npr. pregledna karta na Slovaškem razprostranjenih kultur, ki bi dobro dopolnila v uvodnem delu objavljeno sinhronistično tabelo. Delo zaključuje kronološka preglednica na Slovaškem prisotnih fibul, ki pa zaradi nekaterih neupoštevanih vrst (certoške, kačaste) in velike shematičnosti (brez absolutne kronologije ali standardnih oznak) ni tako koristna kot bi lahko bila.

Andrej PRELOŽNIK

Gerhard Tomedi: *Italische Panzerplatten und Panzerscheiben*. Prähistorische Bronzefunde 3/3. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2000. 130 strani in 155 tabel.

V 3. zvezku 3. oddelka serije PBF avtor G. Tomedi predstavlja bronaste italške oklepne plošče. Imenuje jih tudi "poloklepi", saj gre za del vojaške opreme, ki ščiti oprsje. To so sicer zelo prestižni predmeti, saj se tudi v grobovih vojščakov pojavljajo razmeroma redko. Skratka gre za opremo odličnikov.

Loči štirioglate in okrogle plošče (*Panzerplatten*, *Panzerscheiben*). So lahko tudi zelo bogato okrašene in sicer največkrat s potiskanjem ter graviranjem. Na Apeninskem polotoku se oklepne plošče pojavijo že v 8. st., v 3. zvezku